

Bee Deals 2014-2020

Partners aan het woord

**Van der Hucht
De Beukelaar
Stichting**

Provincie Noord-Brabant

Triodos Foundation

Index

1. De Bee Deal als aanjager
2. Bee Deal-partners aan het woord
 - ❖ Cees van de Noort
 - ❖ Cok van Zanten
 - ❖ Jeroen van Wijk
 - ❖ Marjet Hoofd van Huijsduijnen
 - ❖ Arjen en Esmeralda Kok
 - ❖ Walter Jaaltink
 - ❖ Peter de Gendt
 - ❖ Gijs ten Napel
 - ❖ Toon Wurfbain
3. Bee Deals totaalooft 2014-2020

Redactie: Eric Hees, Marije Hoogendoorn en Peter Leendertse
Vormgeving: Gera Clements
© CLM, december 2020

1. De Bee Deal als aanjager

Nederland is het land van het polderen. Tijdens de coronacrisis moest het anders, de overheid bepaalde – op basis van wetenschappelijke adviezen – precies wat we wel en niet mochten doen. Een abnormale situatie. Want normaal is dat we met elkaar overleggen en afspraken maken, liefst zonder tussenkomst van de overheid. In slecht Nederlands: we zijn gewend te *dealen*.

AFSPRAKEN

2012 was het Jaar van de Bij geweest en in ons werk hadden we gezien dat iedereen wel iets kon doen om de leefomgeving van bijen te verbeteren. Door het voedselaanbod te vergroten, door nestgelegenheden voor wilde bijen te bieden, door terughoudend om te gaan met gewasbeschermingsmiddelen. Als teler of veehouder, als gemeente of waterschap, als bedrijf of particulier.

Maar die bereidwilligheid moest een duwtje hebben. Niet zo zeer via wet- en regelgeving maar op basis van gezamenlijke afspraken. Tegelijk wilden we niet (over)doen wat in andere initiatieven al gebeurde, vaak voor een breder publiek, zoals Bijenlandschap in Zuid-Holland en Nederland Zoemt van de Postcodeloterij. We wilden ons richten op cruciale grondgebruikers en -eigenaren: agrariërs, waterschappen, drinkwaterbedrijven, golfbanen, gemeenten en provincies.

VOOR WAT, HOORT WAT

In 2014 nodigde CLM een flink aantal partijen uit haar netwerk uit om met elkaar Bee Deals te sluiten. En dat werkte prima! In meerdere voedselketens en regio's werden Bee Deals gesloten. Daarin beloofden de ondertekenaars om op verschillende manieren de leefomgeving van bijen en andere bestuivers te verbeteren. Door concrete acties op het eigen (agrarische) bedrijf, door communicatie naar afnemers en naar consumenten.

En de ondertekenaars konden elkaar, zoals dat gaat in een Deal, aanspreken op de gemaakte afspraken.

TED VAN DEN BERGH (EX-TRIODOS FOUNDATION) - BEE DEALER VAN HET EERSTE UUR -

“Bijen zijn er al miljoenen jaren. Wilde en honingbijen zijn mooi, fascinerend in gedrag en samenwerking, nuttig voor behoud van soorten planten, -en voedselproductie. Het allerbelangrijkste is dat bijen laten zien hoe het met de natuur gaat. Dus hoe het met ons gaat. Wij zijn onderdeel van de natuur en hebben die bron van leven nodig in al zijn diversiteit. Diversiteit maakt weerbaar, sterk en flexibel. Waar dat plaatsmaakt voor monocultuur en woestijn, krijgen plagen en ziekten kansen. Dus wat kunnen we doen? Maak zoveel mogelijk ruimte voor een rijke schakering aan bloemen en planten! Verrijk de landbouw met diversiteit, haal beton en asfalt weg, maak tuintjes, hoekjes, stroken met bloemen, plant bomen. Zorg voor leven, overal waar dat kan. Bee Deals maakt ons daarvan bewust, zorgt voor inspiratie en samenwerking. Ik ben heel blij met dat soort initiatieven.”

NUTTIGE INSECTEN

Gaandeweg werd in Bee Deals de aandacht verbreed van bijen naar andere bestuivers en nuttige insecten. Logisch, omdat de enorme teruggang van insecten snel de aandacht trok. En ook logisch omdat de inzet en bescherming van natuurlijke vijanden (roofmijten, sluipwespen, lieveheersbeestjes, etc.) ruimte biedt voor biologische gewasbescherming, minder chemische insecticiden en daardoor een betere leefomgeving voor bijen.

HULPMIDDELEN

De Bee Deals organisatie voorzag de deelnemende partijen van hulpmiddelen, zoals bijenhôtels, informatieborden en natuurlijk bloemrijke mengsels. De eerste jaren ging het om niet-inheemse mengsels van Van Dijke Zaden, waarbij voedingswaarde en aantrekkelijkheid voorop stonden; de laatste jaren maakten steeds meer deelnemers gebruik van inheemse mengsels van Biodivers en De Cruydhoeck.

Naast deze hulpmiddelen beschikte de Bee Deals organisatie over een eigen website (www.beedeals.nl), een Twitter-account, een halfjaarlijkse nieuwsbrief voor de interne communicatie. Ook werd via persberichten regelmatig aandacht gevraagd voor Bee Deals in de agrarische en algemene media.

TEELTINNOVATIES

Ook bemiddelde Bee Deals bij het uitproberen van teeltinnovaties die tot een gezondere leefomgeving voor bijen leiden. In 2016 werd bij een aardbeien- en frambozenbedrijf de Trapview getest, een val waar de teler online en dus op afstand kan meekijken naar de vangst. Vanaf 2016 is op verschillende teelt-bedrijven meegewerkt aan de introductie van metselbijen (*Osmia bicornis*). Sinds 2018 test partner Koppert de haalbaarheid van natuurlijke vijanden van trips en luis in de buitenteelt van aardbeien op een bedrijf. En in 2020 test Koppert de meerwaarde van bodemverbeteraars en het voeden van natuurlijke vijanden in de vaste plantenteelt van Bee Deal deelnemers in Boskoop.

PLANETPROOF

In 2016 besloot een aantal supermarkt-ketens, waaronder Bee Deals partner Jumbo, dat binnen enkele jaren alle leveranciers van aardappelen, groente en fruit aan het certificaat *On the way to PlanetProof* (voorheen Milieukeur) zouden moeten voldoen. In dat certificering-schema zitten veel – verplichte en vrijwillige – maatregelen die gunstig uitpakken voor de bijen en andere nuttige insecten. Zo kunnen telers bepaalde gewasbeschermingsmiddelen niet gebruiken en krijgen ze voor andere strafpunten. Anderzijds krijgen ze voor bijvoorbeeld de aanleg van bloemrijke akkerranden en windkeringen bonuspunten. Voor Jumbo is Bee Deals een programma bóvenop Planet Proof.

MEERWAARDE

Terugkijkend op Bee Deals 2014-2020 zien de deelnemende partijen de meerwaarde vooral in de verrassende samenwerking met partijen, waarmee doorgaans geen contacten worden onderhouden. De inschakeling van externe deskundigen leidde tot inspiratie en veel nieuwe ideeën. Maar het zijn vooral de contacten met collega's van elders en met partners uit heel andere sectoren die ervoor zorgen dat Bee Deals wordt gewaardeerd. De gemeenteambtenaar verantwoordelijk voor de groenvoorziening die op bezoek gaat bij haar collega in een andere provincie of bij een waterschap. De fruitteler die gaat kijken en bespreken hoe een akkerbouwer bijvriendelijk werkt. Steeds gaat het om verrassende uitwisseling, gericht op hetzelfde doel.

WAT KOMT HIERNA?

Hoe ziet zo'n Bee Deal er nou uit? Hierna volgt eerst een voorbeeld: de BeeDeal van Jumbo met The Greenery en de deelnemende telers, toen nog 5, maar inmiddels zo'n 25.

Wij,

- Jumbo Supermarkten
- The Greenery
- Nancy Pertjjs (Etten-Leur), teler van aardbei, asperge en framboos, mede namens de telers:
 - Cees en Martijn Slabbekoorn (Kapelle) telers van appel, peer, pruim, kers
 - Jaco Elenbaas (Arnhemuiden) teler van appel, peer, pruim, kers
 - Jack van den Heijkant (Dreumel) teler van framboos
 - Johan Vermeeren (Rijsbergen) teler van aardbei
 - Anton de Ruiters (Numansdorp) teler van appel, peer, pruim

Gaan werken aan:

Het bevorderen van een duurzame leefomgeving voor bijen (honing- en wilde bijen) en andere bestuivers, zodat de biodiversiteit én de voedselvoorziening worden gewaarborgd en verder toeneemt. Om dit doel te bereiken, ondernemen wij, in gezamenlijkheid, een aantal activiteiten en maatregelen met betrekking tot de eigen bedrijfsvoering. De door de partners van Bee Deals ontwikkelde principes van Goede Bijen Praktijken (GBP), terug te vinden in onder meer de GBP-Toolkaarten (www.beedeals.nl), vormen hiervoor de basis. Daarnaast werken we aan de bewustwording over de meerwaarde van de Goede Bijen Praktijken om de biodiversiteit te bevorderen.

Resultaten

- Het voedselaanbod voor bijen en andere (wilde) bestuivers neemt toe
- De nestgelegenheid voor (wilde) bijen neemt toe
- Het gebruik van voor bijen nadelige gewasbeschermingsmiddelen is afgenomen
- De klanten van Jumbo zijn geïnformeerd over GBP, ook voor thuis.

Onze inzet en acties

Inzet en acties van Jumbo:

- Geeft de 'klanten' in het magazine Hallo Jumbo informatie over de maatregelen door telers en verwijst naar de website.
- Geeft in haar winkels de klant informatie over Bee Deals.

Inzet en acties van The Greenery:

- Werft voor 2015 zes fruittelers als deelnemer aan Bee Deals.
- Neemt de inspanningsverplichting op zich om in 2016 het aantal telers verder uit te breiden.
- Stimuleert deze telers om duurzaamheid, waaronder biodiversiteit, actief in het bedrijf te integreren en uit te dragen. Hierbij kunnen ze onder andere gebruikmaken van de toolkaarten.
- Als ambassadeurs kunnen deze leden/leveranciers consumenten enthousiasmeren voor het nemen van bijvriendelijke maatregelen. Daartoe wordt een aparte pagina ingericht op de site van Verse Oogst.

Gezamenlijke inzet en acties Jumbo en The Greenery:

- Jumbo en The Greenery voeren een gezamenlijke bewustwordingscampagne om het belang van de principes van Goede Bijen Praktijken bekendheid te geven. Ze maken hierbij als illustratie gebruik van de acties van de genoemde telers, inclusief beeldmateriaal.

Inzet en acties fruittelers:

- De telers nemen op hun bedrijf minimaal 2 maatregelen uit de volgende groslijst en ontvangen daarvoor uit de 'Materialenpot' van Bee Deals de benodigde middelen (zaden, plantmateriaal, bijennestgelegenheid, Trap View, informatieborden, etc.) Zij communiceren daarover via Informatieborden naar bezoekers en omwonenden.

Groslijst:

- Gebruikt insectenvallen / feromoonoverwarring om insecticiden terug te dringen.
 - Stimuleert actief natuurlijke vijanden (bv. oorwormen).
 - Past spuitschema aan ('s avonds spuiten, hogere schadedrempel, etc.)
 - Past middelengebruik aan (middelkeuze (Toolkaart), dosering).
 - Past spuittechniek aan (Venturidoppen, etc.)
 - Installeert bijenhotel.
 - Zaaït bloeiende kruiden in (kopkokers, zwartstrook, perceelsranden).
 - Plant bloeiende bomen en struiken in windkering.
 - Teelt metselbijen.
- De telers (laten) monitoren in de maanden maart-mei 2016, daarbij ondersteund door EIS/Naturalis.

Ondersteuning CLM en Food4Bees

- CLM en Food4Bees faciliteren de opstelling en uitwerking van de Bee Deal, door partijen bijeen brengen, secretariaat, bijeenkomst organiseren, samenstellen van de toolkaarten, voor alle partijen als help desk te fungeren lopende de Deal, communicatie te faciliteren, etc.
- CLM en Food4Bees organiseren de monitoring van de resultaten, bij alle partners.

Partijen:

T. van den Hoek
Unit Manager Vers
Jumbo Supermarkten

W. van de Wiel
Directeur Sourcing
The Greenery

N. Pertjjs
Fruitteler te Etten-Leur
Namens de telers

Plaats: Veghel

Datum: 5 november 2015

2. Bee Deal-partners aan het woord

Cees van de Noort

BAANCOMMISSIE GOLF & COUNTRYCLUB LIEMEER

BEE DEAL BOSKOOP

VANUIT ZIJN WERK BIJ DRINKWATER-BEDRIJF DUNEA KWAM CEES IN AANRAKING MET DE BEE DEALS. ALS BAANBEHEERDER BIJ GOLF & COUNTRYCLUB LIEMEER ZAG HIJ MOGELIJKHEDEN OM ZICH IN TE ZETTEN VOOR EEN BETERE LEEFOMGEVING VOOR DE WILDE BIJ. DE BAAN IS NU DRIE JAAR BETROKKEN BIJ BEE DEAL BOSKOOP EN HEEFT OP MEERDERE FRONTEN MAATREGELEN GENOMEN. OP DE DIJK WIL HIJ SINUSMAAIBEHEER GAAN TOEPASSEN EN IS HIERVOOR IN OVERLEG MET GEMEENTE NIEUWKOOP EN HET HOOGHEEMRAADSCHAP RIJNLAND.

MAATREGELEN OP DE GOLFBAAN

Om passende maatregelen te vinden die maximale biodiversiteit opleveren is overlegd met de baan, Biodivers, CLM en een lokale kweker. Er is gekeken naar waar al kruiden groeien, welke dit zijn en waar ruimte zou zijn om meer toe te voegen. Belangrijk hierbij is dat er geen hinder ontstaat voor golfers en onderhoud.

In de afgelopen jaren is 400m bloemenstrook ingezaaid, waar een grote variatie aan bloeiende kruiden opkomt. Hier is gedurende het seizoen een verscheidenheid aan insecten op waargenomen. Daarnaast wordt het bomenbestand aangepast, met meer ruimte voor inheemse soorten als kastanje, liguster en mei- duin- en sleedoorn.

Om huisvesting te creëren voor bijen en andere insecten is een houtwal gebouwd. Deze is door de jaren heen uitgebreid met boomstammen, takken-rillen, zandhopen en verwilderde struiken. Zo is een lange strook aan "bijenhotel 3.0" ontstaan. Leuk is dat naast hommels en zandbijen nu ook groene spechten op de baan wonen.

RUIMTE VOOR DE HONINGBIJ

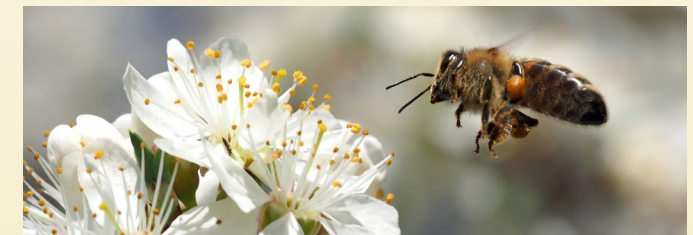
Naast aandacht voor de wilde bij is de baan ook bezig met de honingbij. Met een lokale imker zijn vorig jaar 7 volken onderhouden.

Dit jaar worden er koninginnen gekweekt. De golfers hebben geen last van de bijen en kopen de honing als presentjes en voor familie. Winst uit de honingverkoop wordt weer geïnvesteerd in meer bloeiende stroken. Op deze manier houdt de baan zijn eigen vergroening in stand.

WAAROM BEE DEALS

Voor Cees waren de Bee Deals een mooie aanleiding om plannen voor vergroening van de baan bij het bestuur in te brengen. Het bestuur was in eerste instantie terughoudend vanwege de kosten en mogelijke overlast. Met het advies op maat en een bijdrage van bloemenzaad kon er toch een eerste pilot worden uitgevoerd. Dit is stapsgewijs uitgebreid, met succes.

Ook belangrijk is de communicatie rond de maatregelen. Cees maakt elk jaar mooie overzichten van wat er gedaan is en welke bijzondere soorten gezien worden. Ook blijven de bloemenranden niet onopgemerkt, de baancommissie kreeg afgelopen jaar diverse berichten van golfers over hoe mooi ze de baan vonden.

Cok van Zanten

GROENBEHEER GEMEENTE MAASDRIEL

BEE DEAL BOMMELERWAARD

Waarom zet jij je in voor de bijen (en andere nuttige insecten)?

“Dagelijks om ons heen zien we minder insecten, vlinders, bijen en andere dieren. Ook het landschap om je heen zie je steeds meer veranderen.

Alles moet groter, intensiever, waardoor steeds minder ruimte voor flora en fauna en minder biodiversiteit. We zullen ons gezamenlijk moeten inzetten om de flora en fauna meer ruimte en kans te geven om zich te vestigen. Dit geldt zeker voor de bijen, zonder bijen kunnen we nou eenmaal niet!”

Wat heb jij de afgelopen jaren kunnen doen om de leefomgeving van bijen te verbeteren?

“Als medewerker van de gemeente Maasdriel zet ik mij in voor meer biodiversiteit. O.a. door gevarieerd bomenbestand, meer bloemrijke heesters en vaste planten, bloemenweides en bloembollen. Daarnaast zijn we stap voor stap ons bermbeheer bijvriendelijker aan het doen. Dit alles om de leefomgeving te verbeteren.”

Wat heeft Bee Deals betekend voor jouw inzet voor de bijen?

“Bee Deals heeft mij, maar ik vermoed ook vele collega's en inwoners van onze gemeente, attent gemaakt omtrent het voortbestaan van de bij. Vanuit mijn rol heb ik de mogelijkheid om met mijn collega's projecten op te starten ter bevordering van de leefomgeving van de bijen. En omdat onze wethouder de Bee Deal mede ondertekende heb ik als ambtenaar meer beleidsruimte.”

Hoe kunnen we het Bee Deals gedachtegoed het beste voortzetten?

“Bee Deals brengt niet enkel het positieve voor de leefomgeving van de bij mee. Onze inwoners worden ook positief over de veranderingen in de openbare ruimte. Meer bloei, meer kleur wat positief is voor onze leefomgeving en gezondheid van onze inwoners.”

Bloeiende berm in Hedel, gemeente Maasdriel

Jeroen van Wijk

MELKVEEHOUDER ODIJK

BEE DEAL KROMME RIJN

JEROEN VAN WIJK IS MELKVEEHOUDER IN DE KROMME RIJNSTREEK. VIA DE YOUTH FOOD MOVEMENT (TEGENWOORDIG SFYN) KWAM HIJ IN CONTACT MET BEE DEALS, MET HET CLM HAD HIJ AL CONTACT, DIT BEVORDERDE DE SAMENWERKING. HET PRIKKELDE JEROEN DAT SIMPELE MAATREGELN GENOMEN KUNNEN WORDEN OP HOEKEN VAN HET BEDRIJF DIE TOCH AL NIET PRODUCTIEF WAREN. EEN PAAR OVERLEGGEN LATER LEIDDE DIT TOT DE BEE DEAL KROMME RIJN.

Welke maatregelen heb je getroffen voor een betere biodiversiteit?

“Bijen en andere insecten zijn voor de landbouw essentieel. Ook wij veehouders, die niet direct baat hebben bij bestuivende insecten, zijn nauw verweven met de lokale biodiversiteit. Door overhoekjes in te zaaien met bloeiende kruiden kan al veel winst worden behaald. Ook heb ik randen langs de percelen gezaaid met daarbij een informatiebord.”

Jeroen is momenteel op zoek naar andere klaversoorten, die sneller na het maaien tot bloei komen. Op die manier kan het gat in de huidige bloeihoogte mogelijk worden gevuld.

“Ook onderzoek ik in welke vorm kruidenrijk grasland in mijn bedrijfsvoering past. Zo ben ik in contact met de gemeente over een aantal percelen die interessant zijn om wat proefjes in te richten. Welke kruiden passen het best? Hoe kunnen we het maaimoment zo plannen dat de voedingswaarde behouden blijft, maar de bijen er ook nog van profiteren?”

Wat vind je belangrijk?

“Veel boeren zijn bereid tot het nemen van maatregelen, maar weten vaak niet goed waar te beginnen. Dit maakt communicatie over de mogelijkheden erg belangrijk. Tijdens publieksdagen, zoals de open boerderijdagen en de lokale oogstdag, laten we zien wat de partners doen. Op deze manier krijgen lokale bewoners een beter beeld van wat de agrariërs doen om bijen en andere insecten te ondersteunen.”

Waarom Bee Deals?

“De Bee Deal is voor mij een manier om aan informatie te komen. Bijen zijn een mooi uithangbord voor andere biodiversiteit, als vlinders, vogels en planten, zeker nu ze in de aandacht staan. Het zou voor de toekomst mooi zijn als er meer uitwisseling komt tussen de verschillende Bee Deals, bijvoorbeeld rond kruidenrijk grasland.”

Marjet Hooft van Huijsdurjnen

BELEIDSADVISEUR WATERSCHAP DRENTS
OVERIJSSSELSE DELTA

BEE DEAL SALLAND

“Vanaf mijn 20e jaar, tijdens mijn studie biologie, begon ik me druk te maken over de kale bermen binnen de gemeente-grenzen, toen nog in Utrecht. Ik ben verhuisd naar Zwolle en daar was de situatie gelukkig beter, het is één van de groenste steden in Nederland. Tijdens mijn werk als eco-loog voor het waterschap kreeg ik meer oog voor het buitengebied, daar is het leefgebied voor plan-

ten en dieren behoorlijk beperkt. Als waterschap, met al onze watingangen, dijken en bergingen, kunnen we een positieve bijdrage leveren aan het herstellen van verbindingen tussen natuurgebieden. Ik zet daar dus graag mijn schouders onder. Het helpt dat de maatschappelijke opinie hierover ook aan het kantelen is. Op 13 november 2020 ondertekent de Unie van waterschappen het deltaplan biodiversiteitsherstel.

Bij WDO Delta worden sinds 2019 overhoeken op de RWZI's niet meer als gazon gemaaid, maar als hooiland: 2x/jaar gemaaid en het maaisel wordt afgevoerd. Bij twee grote RWZI's zijn tevens bijvriendelijke planten aangeplant bij de entree. Een mooie actie is dat de dijkbeheerders overgegaan zijn op gefaseerd onderhoud van delen van onze bloemrijke dijken en dat bevalt goed (zie foto). Dat faseren gebeurt in de 1e maaironde. Er wordt dan ca. 300 meter gemaaid en 300 meter niet. Drievier weken later worden de niet gemaaide delen gemaaid. Zo zijn er altijd bloeiende planten aanwezig. We hebben een bijenhotel voor de deur van het waterschap gebouwd en een workshop bijenhotel geregeld voor kinderen van collega's. In veel van onze bergin-

gen voeren we hooilandbeheer uit en ook dat begint zijn vruchten af te werpen. Aan het begin van dit jaar is bestuurlijk vastgesteld dat we meer bijdrage willen leveren aan biodiversiteitsmaatregelen, mits de kosten beperkt. We zijn nu bezig om deze bestuurlijke wens te implementeren binnen de organisatie en daar is intern draagvlak voor. De Bee Deals en het natuurinclusieve beleid van de betrokken provincies hebben hiervoor een mooi bedje gespreid.

zij zetten. Verbetering kunnen we alleen samen bereiken, en dat die wil er wel is (mits betaalbaar), dat is me duidelijk geworden.

Ik denk dat het Bee Dealsverhaal inmiddels onderdeel is geworden van het hele biodiversiteitsverhaal, dus dat de term omgebouwd zou kunnen worden naar 'Biodiversiteitsdeals'. Want we moeten het samen gaan doen in het landelijke en stedelijke gebied.

Door de Bee Deals en bijenagenda van Overijssel is mijn kennis over bijen sterk toegenomen waardoor helderder geworden is wat er nodig is. Ook vond ik het contact met andere betrokken organisaties binnen Bee Deal Deventer / Salland stimulerend, met name om te horen welke stappen

De rol van het CLM is in mijn ogen om via pilots met verschillende partijen nieuwe kennis en ervaring op te doen waar allen hun voordeel mee kunnen doen. Belangrijk daarbij is om de vragen boven tafel te krijgen, en actief op zoek te gaan naar antwoorden.”

Arjen & Esmeralda Kok

AARDBEIENTELER IN ZWAAGDIJK – NOORD-HOLLAND

BEE DEAL JUMBO/THE GREENERY

Enthousiaste telers zijn de beste ambassadeurs voor de Bee Deals, waaronder aardbeientelers Arjen en Esmeralda Kok uit Zwaagdijk. Ze doen er alles aan om het de bijen naar hun zin te maken. En niet alleen de bijen!

Bij Kok Aardbeien worden sinds dit jaar in de kas en in de tunnel ook de bladluizen met natuurlijke vijanden onder controle gehouden. Biologische bestrijding van trips en spint in de kas is al langer de standaard op dit bedrijf.

Guido Roozmond van Koppert Biological Systems, ook partner van Bee Deals, verzorgt

hier de begeleiding. Sinds 2019 worden ook in de buitenteelt (op stellingen) de spint en trips biologisch bestreden en de chemische gewasbescherming zoveel mogelijk vermeden.

Naast de vooruitstrevende aanpak van de bladluisbestrijding, neemt Arjen Kok nog diverse andere maatregelen die goed zijn voor bijen op zijn bedrijf.

“Bijen zijn er voor de bestuiving. Zonder bestuiving kun je geen mooie aardbeien telen. Natuurlijke vijanden heb ik er ook graag bij. Zo hoeven wij niet aan gewasbescherming te doen. De beestjes doen het werk voor ons.

Het in de buitenteelt stimuleren en vasthouden van nuttige beestjes gaat steeds beter. Bijvriendelijk werken is noodzaak en goede reclame.

“Bee Deals is een leuk en realistisch project. We werken aan een teelt met een inkomen voor onze telers. Met Koppert en CLM zoeken we naar geschikte soorten in de bloemstroken en goede vaste planten voor bijen.

Binnen Bee Deals werk ik aan verdieping en verbreding met andere deelnemers. In het gesloten systeem van mijn kassen kan ik de omstandigheden goed creëren voor de bestuivers en andere nuttige insecten. In de buitenteelt vliegen de beestjes snel weg.

Daarom onderzoeken we samen met Koppert hoe we met eenjarige en vaste planten de beestjes op het bedrijf behouden. Wilde bijen en hommels vliegen bij lagere temperaturen dan honingbijen. Daarom zijn die soorten nuttig voor vroegbloeiende boomgaarden, zoals kersen.”

Walter Jaaltink

LANDSCHAPSCOÖRDINATOR STUURGROEP KROMME
RIJNLANDSCHAP

BEE DEAL KROMME RIJN

ALS LANDSCHAPSCOÖRDINATOR VAN DE STUURGROEP
KROMME RIJNLANDSCHAP STIMULEERT WALTER
INITIATIEVEN IN DE GEMEENTEN VAN DE KROMME
RIJNSTREEK. MET BEWONERS, LOKALE INITIATIEVEN
EN GRONDEIGENAREN WORDT GEKEKEN NAAR WELKE
NATUURELEMENTEN EN BEHEER PASSEN OP DE LOCATIE.
OP DEZE MANIER WERKEN ZE SAMEN AAN EEN MOOI
LANDSCHAP.

VERGROENING IN DE KROMME RIJNSTREEK

“Al jaren worden er in de regio vele hectares ingezaaid. Er worden bij particuliere eigenaren, zoals agrariërs en grootschalige grondgebruikers, kruidenmengsels ingezaaid. Het gaat hier om grote arealen randen en velden, ingezaaid met mengsels voor bijvoorbeeld bijen, vlinders en patrijzen. Ook zijn alle aangesloten gemeenten over naar ecologisch beheer op de bermen, waarbij meer ruimte is voor kruiden. Naast kruiden is ook aandacht voor bloeiende bomen en struiken. Er zijn lijsten met soorten voor biodiverse heggen en windsingels. Hiervoor wordt ook samengewerkt met regionale partijen als de agrarische natuurvereniging.”

COMMUNICATIE

“Een belangrijk onderdeel van het vergroenen van de regio is communicatie. Tijdens publieksdagen wordt aandacht besteed aan de Bee Deals, bijvoorbeeld door het uitdelen van zakjes bloemenzaad met een folder. Ook is er iedere twee jaar een Bee Deal stand bij het oogstfeest in Cothen. Hier worden bijenhotelletjes gebouwd met kinderen, waarbij ze informatie krijgen over de wilde bij. Tijdens de afgelopen twee oogstfeesten zijn zo'n 130 bijenhotelletjes verspreid onder de regionale huishoudens.

Ook schrijf ik een regionaal krantje, waarin alle initiatieven een plek krijgen. Op deze manier worden bewoners herinnerd aan de mogelijkheden in hun gebied.”

WAAROM BEE DEALS?

“De gemeenten in de Kromme Rijnstreek willen zuinig zijn op hun landschap. Door mee te doen aan Bee Deals kan het landschap kwalitatief beter worden gemaakt. Bijen zijn mooie ambassadeurs voor andere biodiversiteit, als vlinders, vogels en planten, zeker nu ze in de aandacht staan. Daarnaast is Bee Deals een mooi platform voor inspiratie. Omdat er partijen meedoen vanuit meerdere sectoren, worden er nieuwe ideeën aangeleverd. Ook zijn er veel partijen van dezelfde sector, maar verschillende regio's, zoals gemeenten en waterschappen. Deze lopen tegen dezelfde problemen aan en kunnen oplossingen uitwisselen. Zo hoeft het wiel niet voor iedere regio opnieuw uitgevonden te worden. Een belangrijke rol van Bee Deals is de facilitatie in het samenkomen van deze partijen, die elkaar anders moeilijker vinden.”

Peter de Gendt

FRUITTELER IN NIEUW-NAMEN
(ZEEUWS-VLAANDEREN)

BEE DEAL JUMBO/GREENERY

Waarom zet jij je in voor de bijen (en andere nuttige insecten)?

“Eigenlijk is het ook eigenbelang. Ik heb ze nodig voor de bestuiving van de appels- en peren. Imkeren is een uitstervend beroep. Toen kwam ik iemand tegen die solitaire metselbijen kon leveren. En daar zijn we nu al een paar jaar mee bezig. Het zijn aangename bijen, ze steken ook niet. De honingbij doet dat wel, als die zich aangevallen voelt.

Toen PlanetProof om de hoek kwam kijken, kregen allerlei maatregelen meer aandacht: bijvoorbeeld meer nuttigen in de boomgaard, zoals lieveheersbeestjes. En oorwurmen tegen de perenbladvlo.”

Wat heb jij de afgelopen jaren nog meer kunnen doen om de leefomgeving van bijen te verbeteren?

“We zaaien ook om-en-om bloemenstroken in de grasbanen. Die worden hoger afgemaaid, zodat ze in bloei komen. Dan zetten we de maaihoogte omhoog. Dat doen we nu 3 jaar. Het eerste jaar bleek het te hoog en hadden we te veel muizenoverlast. Nu werken we met lagere bloemen, dat gaat beter.

Wilde bijen gedijen het beste bij een lange bloeihoogte. We hebben daarvoor ook wat wilgen gezet tussen de beukenhaag, evenals elzen en liguster. Gunstig voor de wilde bijen.

Ik vind overigens wel dat we zo min mogelijk moeten spuiten maar we moeten als telers wel een gereedschapskist behouden. Hoeft van mij niet alleen met chemische middelen, ook groene middelen horen daarbij. Misschien kan Bee Deals daar ook wat in betekenen.”

Wat heeft Bee Deals betekend voor jouw inzet voor de bijen?

“Onderlinge contact vooral met telers van andere gewasgroepen. Brengt je op ideeën. Zo heb ik naar aanleiding van ons Bee Deal bezoek aan het proefbedrijf in Abbenes zelf een spoelplaats voor de spuit aangelegd en een phytobac voor de verwerking van het restwater. Inspirerend.”

Hoe kunnen we het Bee Deals gedachtegoed het beste voortzetten?

“Belangrijk is dat de contacten kunnen plaatsvinden. Dat hoeft niet maandelijks, maar ze moeten wel warm blijven. En er moeten activiteiten zijn. Als telers zijn we zeker gemotiveerd om de leefomgeving van bijen te verbeteren. Maar ik hoop wel dat er ook wat meer waardering komt voor onze inspanningen. Niet alleen een schouderklopje maar ook iets uit de rest van de keten. Bijvoorbeeld een hectarevergoeding. Dat zou de motivatie bij telers zeker vergroten.”

Metselbijenkast

Gijs ten Napel

BEHEERDER NATUUR EN RECREATIE DUNEA
DRINKWATER

BEE DEAL BOMMELERWAARD

“Voorkomen is beter dan genezen.”

Waarom zet jij je in voor de bijen (en andere nuttige insecten)?

“Wilde bijen en insecten in het algemeen hebben het zwaar. Er is te weinig geschikte leefruimte met voldoende nectarplanten. Wilde bijen zijn een goede indicator voor de biodiversiteit, ze vormen vaak voedsel voor andere fauna. Daarnaast zijn wilde bijen en nuttige insecten een belangrijke schakel in onze voedselketen.”

Wat heb jij de afgelopen jaren nog meer kunnen doen om de leefomgeving van bijen te verbeteren?

“Als drinkwaterproducent en natuurbeheerder beheren we relatief veel terrein, zowel bij onze innamepunten als in de duinen. Daardoor is er veel potentieel aan leefruimte beschikbaar voor wilde bijen en insecten. Door de organisatie te informeren en onderhoudsplannen van zowel de natuur als de bedrijfsterreinen bijvriendelijk te maken, is gezorgd voor een meer gedifferentieerd beheer, waar wilde bijen en insecten van profiteren. Zo is het begrip ‘sinus-maaien’ niet meer onbekend bij de locatie beheerders.

In de door Dunea beheerde natuurgebieden zijn bijen altijd al beschermd en is de biodiversiteit hoog.

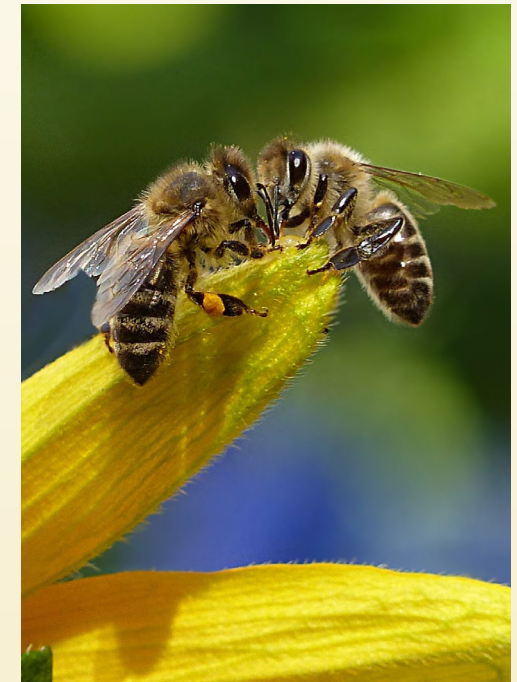
Wat heeft Bee Deals betekend voor jouw inzet voor de bijen?

“Het is voor Dunea cruciaal dat we rivierwater continu, zonder inname stops en met goede waterkwaliteit, kunnen innemen. Het gebruik van insecticiden in onze omgeving is één van de oorzaken voor innamestops en een bedreiging voor de waterkwaliteit. Dunea moet dan grote inspanningen leveren voor de productie van drinkwater. Ons motto is “voorkomen is beter dan genezen”. Bovendien hebben we als doelstelling om een bijdrage te leveren aan de biodiversiteit. Participatie in de Bee Deals betekent dat we beide belangen kunnen laten zien.”

Hoe kunnen we het Bee Deals gedachtegoed het beste voortzetten?

“De samenwerking blijven behouden, maar ook de regionale samenhang van initiatieven in beeld hebben en daar waar de ‘niches’ zijn, zowel geografisch of qua activiteit, kijken wat Bee

Deals kan doen. Zo ook onderzoeken hoe Bee Deals versterking kan bieden aan andere initiatieven zoals Groene Cirkel bijenlandschap en initiatieven vanuit de verschillende overheden, bijvoorbeeld de Krimpenervaard. Door deze bijzondere periode is de burger zich nog meer dan anders bewust van het positieve effect van natuur – groen op de gezondheid. Wellicht is een initiatief voor het mobiliseren van burgers voor de doelstellingen van Bee Deals, een vervolg stap.”

Toon Wurffain

PROJECTLEIDER DUURZAAMHEID BIJ
TUINBRANCHE NEDERLAND

BEE DEAL BOSKOOP

'EEN VELUWE ERBIJ'

"We organiseren regelmatig communicatiecampagnes richting de consument. Zo wordt er nu met de tuincentra gewerkt aan de actie "Een Veluwe Erbij". Het idee is dat als iedereen elk jaar 2m2 tuin vergroent, Nederland over 5 jaar de oppervlakte van de Veluwe aan natuur erbij heeft. Tijdens de campagne worden voorbeelden gegeven van wat de consument zou kunnen doen, zoals een geveltuintje, groen dak op de schuur of een paar tegels vervangen door struiken. Dit is een belangrijke eerste stap in het verbeteren van de biodiversiteit."

DE LEVENDE TUIN

"Naast het vergroenen van tuinen, werken we ook aan de kwaliteit van het groen. Met de campagne Levende Tuin wordt vanaf 2021 een proef uitgerold om inheemse planten te stimuleren. Een voorbeeld hiervan zijn de heuvelrugtuinen. In de Utrechtse Heuvelrug wordt met lokale telers inheems materiaal gekweekt. Deze worden in onderscheidende potten en extra informatie aan de klanten gepresenteerd."

Veel consumenten zijn bezig met natuur en bereid inheemse soorten neer te zetten, maar missen de kennis. Door lokale soorten meer op de voorgrond te zetten, worden deze planten gestimuleerd. Dit is goed voor de lokale biodiversiteit, want die is vaak gebouwd op de lokale soorten."

KLIMAATPLEINEN

"Met de recent geopende klimaatpleinen in tuincentra wordt de aandacht gevestigd op de rol van de tuin in klimaatadaptatie. De thema's zijn "biodivers", "water" en "groene daken". Het is een laagdrempelige manier om aan mensen voorbeelden te geven van hoe ze hun tuin ook in zouden kunnen richten."

WAAROM BEE DEALS?

"Tuinbranche Nederland is in de breedte bezig met verduurzaming en vergroening. Om vooruit te blijven lopen op eisen vanuit de consument, is de Tuinbranche betrokken bij veel initiatieven, waaronder Bee Deals. Het platform van Bee Deals is nuttig voor inspiratie, inzicht en bewustwording. Het is belangrijk om elkaar te blijven vinden, want er zijn veel podia en er is veel van elkaar te leren."

3. Bee Deals totaal oogst 2014-2020

Bee Deals heeft als doel het verbeteren van de leefomgeving van de bijen, met name de wilde bijen. Meeliftend staan ook de vele nuttige insecten in de belangstelling: sluipwespen, loopkevers, roofmijten, lieveheersbeestjes, ... Met hun optreden tegen schadelijke insecten in de meeste gewassen leveren zij een belangrijke bijdrage aan het terugdringen van de chemische gewasbescherming. En dat verbetert dan weer de leefomgeving van bijen.

In de Bee Deals nemen (en namen) vele partijen deel. Met en geïnspireerd door elkaar hebben zij de afgelopen 6 jaar op veel manieren de leefomgeving voor de bijen in hun werkomgeving verbeterd. Kijkend naar elkaar maar ook elkaar aansprekend. Het heeft geresulteerd in een rijke oogst, waaruit we hier een greep doen.

BLOEMEN, PLANTEN EN BOMEN

Er is 550 kilo bloemzadenmengsel – eenjarig en meerjarig – verdeeld onder fruittelers, akkerbouwers, veehouders en glastuinders, om randen en hoeken op het bedrijf in te zaaien. In totaal genoeg voor bijna 30 hectare! Merendeels ging het om het Bloeiend Bedrijf mengsel, inclusief niet-inheemse soorten. Maar de laatste jaren steeds meer ook inheems mengsel, mét schermbloemigen, die juist voor natuurlijke vijanden interessant zijn.

Hier bovenop hebben veel partners zélf mengsels gekocht en ingezaaid, via agrarische collectieven of via de zaadhandelaren, de waterschappen en drinkwaterbedrijven, maar ook gemeenten....

Jumbo Supermarkten en huisleverancier The Greenery, beide partner van Bee Deals, hebben driemaal een campagne gevoerd, waarin klanten in alle Jumbofilialen in het land bij aankoop van de eerste Hollandse aardbeien een zakje Bee Deals bloemenmengsel ontvingen, voor thuis in de tuin. Tijdens de laatste campagne, in mei 2020, was het een inheems mengsel.

Interessant voor de bijen zijn ook de bloeiende bomen en struiken. Sommige partners hebben bomen en struweel aangeplant, vaak op eigen terreinen. Ook fruittelers hebben bloeiende windkeringen aangelegd.

NESTGELEGENHEID

Wilde bijen hebben ook voldoende nestgelegenheid nodig, bovengronds of ondergronds (zoals hommels en zandbijen). Binnen Bee Deals hebben we de afgelopen jaren honderden bijenhôtels verdeeld, de meeste speciaal gemaakt door Stadswerkplaats Culemborg. Sommige telers van hard- en zachtfruit die deelnemen in Bee Deals zijn begonnen met

de inzet van solitaire bijen en hommels, in plaats van of naast honingbijen. De bestuivingscapaciteit van wilde bijen, die bijvoorbeeld bij lagere temperaturen al vliegen, is zeker zo groot als van honingbijen.

BEHEER BERMEN EN TERREINEN

Ondergrondse nestelgelegenheid voor bijen komt tot stand door specifieke inrichting van terreinen. Sommige waterschappen hebben de eigen terreinen opnieuw ingericht ten gunste van bijen en vlinders, van strak maai-beheer naar biodivers, zoals mozaïekbeheer. Maar ook zijn ze bijvoorbeeld de dijken anders gaan inzaaien en beheren.

Een verrassende deelnemer van Bee Deals is de golfbaan Liemeer in Nieuwveen (Z.H.). Door de enthousiaste inzet van de groenbeheerder staan er op meerdere plaatsen op de baan bijvriendelijke planten en struiken.

Veel winst en inspiratie kwam uit de uitwisseling tussen 'collega'-partijen. Zo hebben gemeenten uit verschillende Bee Deals hun ervaringen met ecologisch bermbeheer, waarin bijen en andere insecten beter gedijen, gewisseld tijdens Veldwerkplaatsen. En waterschappers wisselden in een eigen Veldwerkplaats ervaringen uit met bloemrijk dijkbeheer.

KRUIDENRIJK GRASLAND

De laatste jaren is ook de veehouderij in beeld gekomen voor het bijvriendelijk inrichten van de landelijke omgeving. Waar het uniforme raaigrasland weinig te bieden heeft aan de bijen, geldt voor kruidenrijk grasland een ander verhaal. In de Bee Deals Kromme Rijnstreek en Salland zijn melkveehouders begonnen met inzaai en doorzaai van kruidenrijke mengsels met veel bloeiende soorten. De komende tijd wordt gemonitord welke insecten op de mengsels afkomen. Een belangrijk bijkomend effect is dat kruiden in het veerantsoen ook bijdragen aan de diergezondheid.

GEWASBESCHERMING

Bekend is dat sommige gewasbeschermingsmiddelen – met name insecticiden – nadelig zijn voor bijen en andere insecten. Door een slim gebruik van de juiste middelen en de aanwezigheid van de juiste natuurlijke vijanden kunnen telers flink bijdragen aan de bijenbiotoop. Telers van AGF, die binnen Bee Deals leveren aan Jumbo Supermarkten, keken op de Forward Farm in Abbenes (Z.H.) hoe ook een chemiereus als Bayer bezig is het roer langzaam maar zeker meer in de richting van biologische bestrijding te bewegen.

De Bee Deals partners Koppert en Tuinbranche Nederland zijn met plantenkwekers in Boskoop in veldproeven aan het testen of met plantversterkers en biologische bestrijders de inzet van chemie kan worden teruggedrongen. Bij een aardbeienteler in Zwaagdijk doet Koppert al sinds 2018 een vergelijkbare veldproef.

MONITORING

Tot nu toe hebben we in Bee Deals verband nog weinig aan bijenmonitoring gedaan. Er zijn in Nederland honderden verschillende wilde bijen en herkenning is lastig. Enkele keren is hulp gevraagd bij insectendeskundigen van EIS/Naturalis en in de toekomst hopen we dat meer te doen.

COMMUNICATIE

Vanaf de start in 2014 communiceerden we in Bee Deals – naar binnen en naar buiten – over inzichten en activiteiten. Dat trok de aandacht en leidde al in 2015 tot het winnen van de 'European Bee Award', een prijs voor innovatieve projectengericht op bescherming van bestuivers in de agrarische omgeving.

ERIC HEES - CLM ONDERZOEK EN ADVIES, PROJECTLEIDER BEE DEALS

"Bee Deals is een prachtig project waarin iedereen z'n ei kwijt kan: fruittelers, veehouders, akkerbouwers, groenbeheerders, tekstschrijvers, houtbewerkers, beleidsmakers, noem maar op. Ze vinden elkaar in een niet te betwisten goed doel: de bescherming van de bijen, de bestuivers van ons voedsel. Bee Deals is een mooi platform voor het bijeenbrengen van allerlei soorten kennis en ervaring, wetenschappelijk zowel als praktisch. En alles gericht op actie: inzaaien, beschermen, ... Deelname aan Bee Deals is vrijwillig maar niet vrijblijvend! En dat voel je terug bij alle deelnemers."

Centraal in de interne communicatie staat de halfjaarlijkse Nieuwsbrief, die naar ruim 120 partners, deelnemers en andere betrokkenen gaat. De externe communicatie verloopt via de website (www.beedeals.nl), twitter, nieuwberichten en artikelen in de agrarische en (regionale) pers.

Op en langs zo'n 45 agrarische bedrijven en terreinen van Bee Deals deelnemers staan – voor het langs komende publiek – informatieborden waarop wordt uitgelegd wat er op de betreffende locatie gebeurt ten gunste van de bijen.

Op de website van Bee Deals zijn 18 zogenoemde [Toolkaarten](#) te downloaden, die stuk voor stuk een bijvriendelijke praktijk behandelen (foto links).

Voor het algemene publiek is een speciale folder gemaakt in een oplage van enkele duizenden, waarin wordt uitgelegd wat iemand kan doen in eigen tuin en leefomgeving (foto midden).

Op diverse locaties van Bee Deal-partners staan informatieborden om bezoekers te informeren over de noodzaak van bijvriendelijke maatregelen en welke zij als partner hebben genomen om de bijen te helpen aan betere leefomstandigheden (foto rechts).

Toolkaart Bloeiende randen

Bloeiende randen kunnen vele vormen aannemen (akkerlanden, bloemstroken, bloeiende kopkalkers, etc.). Ze zijn een belangrijke aanvulling op de biodiversiteit in het agrarisch gebied: de bloeiende kruiden in deze randen zijn een belangrijke voedselbron voor insecten en de zaden van akkerkruiden zijn van bijzonder belang voor vogels als de patrijs, kwartel, veldleeuwierk, grauwe gors en geelgors. Naast voedselbron zijn akkerkruiden van grote waarde als dekking en foerageergebied voor zoogdieren en vogels.

Bloeiende akkerkruiden vergroten ook de functionele agrobiodiversiteit: ze trekken natuurlijke vijanden aan (sluipwespen, zweefvliegen, loopkevers, spinnen, enz.) die helpen plagen in het hoofdgewas te onderdrukken. Door een veelheid van soorten uit verschillende plantenfamilies zijn akkerkruiden ook van betekenis voor (honing)bijen.

Bloeiperiodes
Langdurige aanwezigheid van bloeiende planten bereiken we door het zaaien van soorten met een lange bloeitijd of door het zaaien van veel verschillende soorten die gezamenlijk voor een onafgebroken bloeiperiode zorgen. Het gelijktijdig zaaien van eenjarige bloeiers en meerjarige planten geeft het beste resultaat. De eenjarige soorten zorgen voor bloei in het eerste jaar en onderdrukken onkruid.

Aanleg en beheer
In het algemeen houden bloeiende randen van droogte en warmte. De aanleg van randen in de schaduw van en opgaand bos is daarom af te raden. Afhankelijk van het mengsel van vanaF begint maart tot half mei ingezaaid worden. Om de bloeitijden te vervroegen kan eventueel een deel in de herfst worden gezaaid. De benodigde hoeveelheid zaad per hectare is 20 à 25 kg. Akkerkruiden zijn lichtkiemers. De zaden moeten daarom aan de oppervlakte blijven. Om niet uit te drogen moeten de zaden na het zaaien stevig worden aangedrukt. Weersomstandigheden kunnen de opkomst van de zaden sterk beïnvloeden.

Om akkerkruiden in stand te houden, is het goed om de bodem open te houden, door na het maaien van de akkerkruiden de grond oppervlakkig met een eg te bewerken of ondiep te ploegen. Het is mogelijk de randen in het najaar of voorjaar te bewerken. Om de natuurwaarde van de rand zo groot mogelijk te maken is het wenselijk de opslag in de winter te laten staan. Zaaidentende vogels en zoogdieren vinden er een welkome voedselbron en in overblijvende stengels kunnen insecten overwinteren.

Welke soorten kiest u?
Een goed bijmengsel bevat:

- Bloemen die veel nectar- en/of stuifmeel leveren en die intensief worden bezocht door (honing)bijen of andere bestuivers.
- Planten waarvan de bloei zoveel mogelijk plaatsvindt in de kritieke periode in het voorjaar en de nazomer. In de kritieke periode is er voor de bijen weinig voedsel te vinden in de vorm van bloeiende cultuurgewassen. Het zijn juist wel periodes waarin het bijenvolk groeit en dus ruim voedsel nodig heeft (april-mei: expansie van het volk met zomerbijen, sept.-okt.: ontwikkeling van winterbijen)
- Liefst inheemse soorten.

bee DEALS

Bijvriendelijke maatregelen bij u thuis

Bijen bestuiven voedselgewassen en zijn daarom van levensbelang voor onze voedselvoorziening. Het gaat niet goed met de bij. Dat ligt onder andere aan de afname van nestgelegenheden, de afname van voedsel voor bijen en het gebruik van schadelijke bestrijdingsmiddelen.

U kunt thuis - en in uw buurt - de bij een handje helpen met bepaalde bijvriendelijke maatregelen.

Met de tips in deze flyer helpt u de bijen.

